

اندیشه‌های کریشان کومار در نگارش کتاب مرجع شناسی لاتین

■ دکتر احمد شعبانی؛ استادیار گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه اصفهان
 ■ زیبا لشکری؛ دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه اصفهان

کلاس‌های درس و در دهه شصت شمسی همراه با ترجمه بی‌بدیل «مدخل تاریخ شرق اسلامی» و دکتر احمد طاهری عراقی در تدریس درس مرجع‌شناسی اسلامی در همان سنوات و بیان جزوه خود (که حدود بیست صفحه بود)، مساعی خود را به‌منظور دقت، تعمیق و موشکافی مباحثات مرجع و معرفی آثار مرجع جلوه‌گر ساختند.

به این ترتیب دوره درس مرجع آمیخته با مباحث علمی و تعلق خاطر معلم به آموزش‌های پژوهش تلقی می‌شد و این مسیر نیازمند فراگیری زبان انگلیسی، تسلط بر طبقه‌بندی علوم و آشنایی با زبان عربی و کتاب‌های علوم انسانی و تجربی بود؛ لیکن سرعت زمان و حدت روزگار روش‌ها و رویه‌ها را دگرگون ساخت و کم‌کم، شناخت مرجع به نکات محدودی چون تعریف، ویژگی‌ها و آشنایی با فهرست مندرجات و یا احياناً نمایه یک کتاب خلاصه شد و ساختار کتاب‌های مرجع شبیه تقسیم‌بندی کتاب معروف کتس از کار درآمد و شیوه معرفی حالتی یکدست و استاندارد پیدا کرد و معلم مرجع نیز موظف شد دانشجوی خود را به‌نوعی برای دوره‌های تحصیلات تکمیلی آماده سازد. این فرآیند به قسمی دیگر متأثر از فناوری اطلاعات و نفوذ رایانه در کتابخانه و درس مزبور شد؛ از آنجا که سطح معلومات این حوزه تا حد کارهای ابتدایی جست‌وجو و بازیابی اطلاعاتی در مواد الکترونیکی تنزل کرد، در بسیاری از گروه‌های آموزشی ابعاد فراگیری مراجع چاپی به مرور کم‌رنگ و بی‌رنگ شد به‌طوری که در آزمایشگاه‌های کتابداری مراکز آموزشی وجود و آموزش آثار و فهرس ابوالحمد، افشار، حائری، خیامپور و کاظمی و از سوی دیگر استوری، بورگل، ساتن و سواژه تبدیل به شوخی‌های کودکانه‌ای شده که به جد یا به سهل مجموعه‌ها را از وجود این مواد پاکسازی کرد به‌طوری که امروزه درس مرجع و مرجع‌شناسی با تعداد بسیار محدودی از واحدهای درسی در برنامه‌ریزی‌ها ارائه می‌شود.

از این قرار چاپ کتاب «مرجع‌شناسی لاتین» کریشان کومار به سعی و ترجمه دو کتابدار ارجمند، دکتر جیران خوانساری و مرضیه سیامک کورسوی امید و نویدی جانبخش است که مرجع و مرجع‌شناسی هنوز حامی، خادم و طرفدار دارد و از این دیدگاه اتفاقی میمون و خجسته تلقی می‌شود که بازار گرمی‌های بیش از

■ کومار، کریشان. مرجع‌شناسی لاتین. ترجمه و افزوده‌ها جیران خوانساری و مرضیه سیامک، تهران، نشر کتابدار، ۱۳۸۹. ۴۰۸ص. شابک ۲-۴۲-۵۴۸۹-۶۰۰-۹۷۸.

باب مرجع و مرجع‌شناسی و حوزه خدماتی آن از موضوعات دلچسب و لذت‌بخشی است که همواره مسائل کتابداری و اطلاع‌رسانی را تحت تأثیر قرار داده؛ در واقع پویایی این حوزه در حد و اندازه‌ای است که کاربرد تحقیق و پژوهش را در چارچوب فکری کار کتابدار متأثر می‌سازد. کتابداری مدرن برای نخستین بار در اواخر قرن نوزدهم میلادی به‌طور جدی به متونی در حوزه رده‌بندی و کار مرجع در ایالات متحده آمریکا توجه نشان داد و خدمات مرجع با اندیشه‌های روتشتاین، وایر و هاتچینگز دلگرمی‌های بسیاری برای آموزش این حوزه و مراجعین به کتابخانه پدید آورد. در میهن خودمان قبل از استیلاي مواد و مکتوبات متون آموزشی مرجع که رویکردی پوزیتیویستی دارد و فقط با یک مقدمه کوتاه در هر فصل از کتاب انبوهی مراجع معرفی شده و دانشجو موظف است مشخصات این منابع را به ذهن سپرده و به معلم درس بازگوید، استادان برجسته‌ای چون پروین انوار در کتاب بی‌بدیل «مآخذشناسی و استفاده از کتابخانه»، نوش‌آفرین انصاری در

هدف اثر حاضر
پاسخ به نیاز
دانشجویان دوره
کارشناسی یا
دوره‌های منتهی
به کاردانی علوم
کتابداری است و
سعی دارد منابع و
مراجع لاتین را به
شیوه‌ای مؤثر و مفید

به کتابدار آموزش

دهد

آن را در مجلدی مستقل توسط همین ناشر - نشر کتابدار - به طبع آراسته‌اند و بخش دوم مبتنی بر مباحث مرجع و شناخت مواد و منابع لاتین است که شامل همین مجلد مورد بررسی است.

هدف اثر حاضر پاسخ به نیاز دانشجویان دوره کارشناسی یا دوره‌های منتهی به کاردانی علوم کتابداری است و سعی دارد منابع و مراجع لاتین را به شیوه‌ای مؤثر و مفید به کتابدار آموزش دهد. این اثر کتاب‌های مرجع از جمله واژه‌نامه‌ها، دایره‌المعارف‌ها، سالنامه‌ها، آلماناک‌ها و پیوست دایره‌المعارف‌ها، زندگی‌نامه‌ها، منابع جغرافیایی، راهنماها، منابع مرجع جاری، منابع آماری، دست‌نامه‌ها و دستورنامه‌ها، کتابشناسی‌ها، نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی را مورد بررسی و توصیف قرار داده است. با توجه به نام استاد بزرگ و نامدار کتابدار سرزمین هند کریشان کومار و تعدد طبع اثر، خواننده ایرانی که متن مرجع و کلیدی مرجع گروه‌های آموزشی آن کشور را پیش روی دارد، کنجکاو است آموزش کتابداری آن سرزمین را با متون کشور خود مقایسه کرده و به‌نحو اتم و اکمل بهره‌مند از افکار و اندیشه‌های دردانه‌ای شود که متمم آثار بین‌المللی است. این موضوع زمانی مضاف و تشدید می‌شود که می‌فهمیم کتاب پیش از این توسط مترجم، ویراستار و ناشری معتبر «سالی» پیش‌چاپ شده است. مشخصات این اثر به قرار ذیل است:

کومار، کریشان. «خدمات مرجع»، ترجمه زاهد بیگدلی، ویراستار: رحمت‌اله فتاحی و عادل سواعدی، اهواز، دانشگاه شهید چمران، ۱۳۸۷، ۷۶۲ص.

به‌منظور آشنایی خواننده با فصول کتاب تحت بررسی - مرجع‌شناسی لاتین - فصل‌های سیزده‌گانه کتاب به‌اختصار معرفی می‌شود تا اولاً راهنمایی برای جویندگان و خریداران محسوب

حد جاری را تحت تأثیر فناوری مورد پرسش قرار خواهد داد.

معرفی نویسنده و مترجمین کتاب

دکتر کریشان کومار مؤلف نام‌آشنای کتابداری، استاد و مدیر گروه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه دهلی و صاحب مناصبی چند از منظر علمی و اجرایی در هندوستان است؛ وی مدیر علمی «ژورنال اف لایبرری اند اینفورمیشن ساینس»^۳ و عضو هیئت تحریریه «لایبرری هرالده»^۴ است. همچنین ریاست انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی و انجمن استادان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی هندوستان را به عهده داشته صاحب تألیفات و مقالاتی متنوع است. مترجمین اثر، دکتر جبران خوانساری فارغ‌التحصیل دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات و مدیر کتابخانه تخصصی شرکت توانیر است و مرضیه سیامک دارای درجه کارشناسی‌ارشد همین رشته و نویسنده همکار کتاب «سنجش سواد اطلاعاتی دانشجویان» (تهران، دبیزش، ۱۳۸۷) و «آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی» (تهران، نشر کتابدار، قم، دانشگاه قم، ۱۳۸۹) است.

معرفی کلی اثر

کتاب مرجع‌شناسی لاتین به قلم کریشان کومار بخش ثانوی کتاب «Reference Services» است که در نیمه دوم قرن بیستم چند بار چاپ و ویرایش شده به قسمی که تیراژهای میسوط و تعدد طبع آن در شبه جزیره هند موجب شده ویرایش پنجم آن در ۱۹۹۶ و سپس در ۲۰۰۱ میلادی تجدید چاپ شود. بخش اول کتاب مزبور دربردارنده مباحثاتی شامل خدمات مرجع است که مترجمین

کتاب‌های مرجع را از نظر شیوه ارائه اطلاعات مبتنی بر فرهنگ‌ها، دایره‌المعارف‌ها، منابع کتاب‌شناسی، سالنامه‌ها، منابع جغرافیایی، منابع جاری: دست‌نامه و دستورنامه‌ها، زندگی‌نامه‌ها و منابع دیداری و شنیداری ارائه می‌دهد (کومار، ۱۳۸۹، ص ۴۵۷). سوای این مطلب که ترتیب و تنظیم این منابع با فصول کتاب در تناقض است، آشکار نیست چرا منابع دیداری و شنیداری بایستی در حاشیه زندگی‌نامه‌ها قرار گیرد.

اینک به تقسیم‌بندی فصول کتاب می‌پردازیم تا تصور ذهنی کومار از مراجع تبیین شود. نخستین فصل کتاب مرجع‌شناسی لاتین «منابع اطلاعاتی» نام دارد که شاید حداقل خدمات مرجع در جلد اول با معرفی مراجع لاتین در جلد دوم است (کومار، ۱۳۸۹، ص ۴۲ - ۲۳) که توسط ناشر به منظور سهولت خواندن و مراجعه مجزا شده، لیکن فصل‌های بعدی یک فصل مستقل تحت عنوان «انواع کتاب‌شناسی» دارد که توالی و توازن منطقی تقسیم‌بندی اثر را مورد سؤال قرار می‌دهد (کومار، ۱۳۸۹، ص ۲۸۱ - ۳۴۰)؛ دیگر آنکه چنانچه بخشی از انواع کتاب‌های مرجع به نحو مستقل موسوم به «منابع دیداری و شنیداری» است، چرا کومار این منابع را به ذیل فصول انتقال داده است؟

موضوع تقسیم‌بندی مواد از دیدگاه کریشان کومار زمانی تشست می‌یابد که تقسیم‌بندی فصل نخست موسوم به «منابع اطلاعاتی» تا حدودی موضوع را غامض و پیچیده کرده و در تناقض با دیگر فصل‌های کتاب قرار می‌گیرد. نخستین گام کریشان کومار ارائه یک تعریف گسترده و بدون حد و مرز برای منابع اطلاعاتی است:

متون یک موضوع، پایه‌های آن را تشکیل می‌دهند. این متون پیشینه‌ای از پیشرفت‌های بشری ارائه می‌کنند. متون ماهیتاً متنوع، پیچیده و چندزبانه هستند. ... متون انواع گوناگون نیازهای

شود، ثانیاً قرابتی مختصر با تقسیم‌بندی متن از دیدگاه کومار حاصل شود. بخش‌های متنوع اثر از این قرار است: فصل اول، منابع اطلاعاتی؛ فصل دوم، انواع کتاب‌های مرجع و ارزیابی آنها؛ فصل سوم، فرهنگ‌ها؛ فصل چهارم، دایره‌المعارف‌ها؛ فصل پنجم، سالنامه‌ها، آلماناک‌ها و پیوست دایره‌المعارف‌ها؛ فصل ششم، زندگی‌نامه‌ها؛ فصل هفتم، منابع جغرافیایی؛ فصل هشتم، راهنماها؛ فصل نهم، منابع مرجع جاری، منابع آماری، دست‌نامه‌ها و دستورنامه‌ها؛ فصل دهم، کتاب‌شناسی‌ها؛ فصل یازدهم، انواع کتاب‌شناسی‌ها؛ فصل دوازدهم، خدمات نمایه‌سازی؛ فصل سیزدهم، خدمات چکیده‌نویسی.

کومار ذیل هر فصل سعی کرده به تعریف، هدف و انواع مراجع مزبور پرداخته و مهم‌ترین منابع را به صورت گزینشی و توصیفی مورد بررسی قرار دهد. تأکید کومار در شیوه معرفی نوع منابع مبتنی بر مواد چاپی و الکترونیکی است. از آنجا که بررسی و نقد جدی هر گونه کتاب مرجع‌شناسی از چند موضوع عمده مبتنی بر تقسیم‌بندی‌ها، تعاریف و منابع آغاز می‌شود، در این بررسی به دو موضوع نخستین که بر فکر و اندیشه دانشجوی کارشناسی تأثیر جدی دارد رجوع شده تا اهمیت اثر برای مخاطبان به منزله یک اثر آموزشی آشکار شود.

مروری بر تقسیم‌بندی‌های پیشنهادی کومار از مراجع و منابع اطلاعاتی

کومار برای مراجع اطلاعاتی تعریفی ارائه نکرده و فقط ویژگی‌ها و انواع آن را مورد توجه قرار داده است؛ لیکن در بیان کاربرد کتاب مرجع چنین می‌گوید: «کتاب‌هایی که به گونه‌ای نوشته شده‌اند که می‌توانند به طور متوالی به عنوان منبع الهام، تفریح یا اطلاعات خواننده شوند» (کومار، ۱۳۸۹، ص ۴۳). سپس تقسیم‌بندی انواع

۸ - ۲. تک‌نگاشت‌ها

۹ - ۲. انواع تک‌نگاشت‌ها (کومار، ۱۳۸۹، ص ۳۴ - ۳۵).
در ادامه این ناهماهنگی شدت یافته و متون درسی، کتاب‌های مرجع و ترجمه‌ها بخشی از منابع ردیف دوم تلقی شده، حال آنکه معنای مستفاد از تک‌نگاشت در ذهن کومار چه بوده، آیا راهنما و نمایه و چکیده‌نامه که بخشی از کتاب‌های مرجع است تک‌نگاشت است؟ آیا این تقسیم‌بندی بر اساس شکل شیوه ارائه اطلاعات یا بر حسب زبان است که ترجمه آثار پژوهش را نیز بخشی از منابع ردیف دوم تلقی کرده است؟ مثلاً ترجمه فارسی «رهنمودهای خدمات مرجع ایفلا» که توسط گروه بحث مرجع ایفلا در سال ۱۹۹۸ تهیه شده جزء منابع ردیف اول یا ردیف دوم است (غلامی، ۱۳۸۸، ص ۲۰۵ - ۲۲۱). در نهایت زمانی که کومار به منابع ردیف سوم رسیده با جسارت و جرأتی بی‌نظیر می‌نویسد: «منابع اطلاعاتی شامل چکیده اطلاعات و مجموعه‌ای از منابع ردیف اول و دوم است» (همان، ص ۳۸). اینک «مجموعه‌ای از منابع ردیف اول و دوم» چه معنایی دارد به نگرش کومار به نوع و گونه تعریف در متون آموزشی مربوط است؛ لیکن یکباره «کتاب‌شناسی کتاب‌شناسی‌ها» را جزء این دسته از منابع حساب کرده. معلوم نیست چرا این بخش از کتاب‌شناسی‌ها در تعریف منابع ردیف سوم نیامده (همانجا) و به جد چنانچه این دسته از مراجع بخشی از منابع ردیف سوم بوده، چرا در تقسیم‌بندی کتاب از اجزاء منابع ردیف دوم در ذیل صفحات ۳۳۲ درج است؟
به هر صورت توجیه این تقسیم‌بندی و سطح آموزشی که برای دانشجوی کارشناسی دانشگاه‌های هندوستان به معرض آراء آورده، از سوی مؤلف جای توضیح دارد. راقم بر این عقیده است که همان تقسیم‌بندی زیبا و غزل‌گونه پروین انوار بعد از چهل سال برای متون مقدماتی و عمومی مرجع‌شناسی مناسب است که اینگونه منابع را از روی شکل ظاهر و نقشی که در ارائه اطلاعات دارد به دو دسته عمده تقسیم کرده و سپس به تناسب اجزاء این گروه‌ها خرد می‌شود (انوار، ص ۶۱ - ۶۲).

مروری بر تعریف‌های پیشنهادی کومار از موضوعات مرجع‌شناسی

بدیهی است یک متن درسی و کتاب آموزشی مناسب و مطلوب بایستی حاوی تعریف‌های جامع و مانع بوده و زمینه‌های خوبی از توصیف موضوع در ذهن مخاطب پدید آورد. در این خصوص گمان می‌رود کتاب مرجع‌شناسی لاتین کومار با نقصان و کاستی جدی روبه رو است، به قسمی که در برخی موارد اصولاً تعاریف غلط بوده و نیازمند اصلاحات جدی است. از باب مثال و به‌منظور تذکر و آشنایی با متن به چند تعریف اساسی و عمده که هیچگونه اختلاف و تضاد آرای در مورد آنها وجود ندارد اشاره می‌شود. جالب اینکه کومار در برخی بخش‌های کتاب تعریفی از یک زمینه موضوعی خاص ارائه داده و در بخشی دیگر نافی و منکر آن شده و تعریفی جدید ارائه می‌دهد.

اطلاعاتی مراجعان را برآورده می‌کنند و انواع منابع اطلاعاتی را شکل می‌دهند (کومار، ۱۳۸۹، ص ۲۳).

به‌واقع با توجه به این تعریف آیا سکه‌ای از دوره کورتز در تمدن آرتک یا تصویری دست‌ساز از مارمولک و قورباغه در تمدن اینکا یا مینیاتور جعبه تزئینی به منزله سندی از دوره شاه عباس که سفیر عثمانی در مقابل وی بر نشیمن خود واقع شده، جزء متون است یا منابع اطلاعاتی؟ (دان، ۱۳۸۸، ج ۳، ص ۳۶ - ۳۹).
اینک موضوع را به تقسیم‌بندی منابع اطلاعاتی در فصل اول ربط می‌دهیم؛ زیرا به نظر می‌آید مقصود کریشان کومار این است که کتاب‌های مرجع نیز با توجه به نقشی که در ارائه اطلاعات دارند به گروه‌هایی تقسیم می‌شود. البته پرواضح است که این سهو و خطا به مترجمین این اثر و مترجم اثر دیگر یعنی دکتر زاهد بیگدلی ربطی ندارد و بر حسب اتفاق هر دو متن به شیوه‌ای واحد موضوع را برگردانده، بلکه مؤلف منظور داشته و از عواقب موضوع بر حذر نمی‌شود. از جمله در این بخش کومار منابع را به صورت کلاسیک به سه ردیف تقسیم کرده و برای هر ردیف مصادیقی بیان کرده و تعریفی ارائه می‌دهد:

«منابع ردیف اول نخستین رکوردهای منتشر شده از تحقیقات یا پیشرفت‌های مهم یا توصیفی از کاربرد و تعبیر جدیدی از ایده یا مقاله‌ای قدیمی هستند. این منابع اسناد و عقاید مهم اولیه را بدون سانسور ارائه می‌کنند و آخرین اطلاعات موجود و قابل دسترس را تشکیل می‌دهند» (کومار، ۱۳۸۹، ص ۲۴). سپس از باب مصادیق جزئی، مؤلف با توجه به این تعریف مواردی چون فهرست قیمت‌ها از متون تجاری و فایل‌های شرکتی و اسناد دولتی و کتیبه‌های روی سنگ قبر و تصویرهای منابع منتشر شده را بخشی از منابع ردیف اول قلمداد کرده (کومار، ۱۳۸۹، ص ۳۰) و جداً جای این پرسش از سوی دانشجوی هندی و نه ایرانی خالی است که «آیا تصویر، متن است که بخشی از منابع اطلاعاتی به قول صفحه ۲۳ کتاب قلمداد شده است؟ آیا سنگ قبر و فهرست قیمت از منابع منتشر شده است؟»

به هر روی مؤلف بدون هرگونه توضیح دیگری به بیان تعریف منابع ردیف دوم پرداخته و آورده است: «منابع اطلاعاتی ردیف دوم آنهایی هستند که از منابع اطلاعاتی ردیف اول تهیه شده و به آنها ارجاع می‌دهد» (کومار، ۱۳۸۹، ص ۳۰). و بلافاصله بیان داشته که نمایه‌های یک کتاب از این دست منابع است (کومار، ۱۳۸۹، ص ۳۱). در حالی که مؤلف، «کتاب» را در طول صفحات ۲۵ الی ۳۰ که به معرفی منابع ردیف اول تخصیص داده بخشی از منابع مزبور محسوب نکرده که نمایه آن را به منزله منابع ردیف دوم تلقی کند. کار تقسیم‌بندی منابع از سوی کومار در خصوص این منابع در بخش تک‌نگاشت‌ها پیچیده‌تر شده، به‌نحوی که انواع تک‌نگاشت‌ها را نیز به منزله یک تقسیم‌بندی مستقل محسوب داشته؛ برای مثال در این بخش می‌آورد:

۶ - ۲. نقد و بررسی

۷ - ۲. رساله تحقیقی

آنچه از یک کتاب

خوب و مطلوب

آموزشی انتظار

می‌رود بیان هدف،

تقسیم‌بندی، تعریف‌ها

و توصیف‌های مطلوب

موضوعی است

تعریف دایره‌المعارف: «کتابی است که درباره همه شاخه‌های دانش یا یک موضوع خاص است. کتابی مطلوب است که با مفاهیم سر و کار دارد. دایره‌المعارف محلی برای ذخیره علوم و اطلاعات با اهمیت است» (کومار، ۱۳۸۹، ص ۳۶). در تعریف مزبور، اولاً جایگاه واژگانی مانند اطلاعات و دانش خلط شده و برای دانشجوی کارشناسی ابهام‌برانگیز است، ثانیاً دلیل ارزش‌گذاری کومار برای یک تعریف از موضوعات مرجع، چون «مطلوب» چیست؟ به‌منظور مقایسه این تعریف با موارد مشابه، به تعریف پروین‌انوار در «مآخذشناسی و استفاده از کتابخانه» ارجاع داده می‌شود تا موضوع، گستره و نظم دایره‌المعارف در یک تعریف مناسب مورد توجه واقع شود:

دایره‌المعارف مرجعی است که در آن مقاله‌های بسیار به نسبت موضوع مقاله مفصل یا مختصر و درباره موضوعات و دانستنی‌های گوناگون در یک رشته یا در رشته‌های مختلف گردآوری شده و با یک نظم منطقی و علمی، غالباً به ترتیب الفبای هر زبان، تدوین و تألیف یافته است (انوار، ۱۳۷۱، ص ۶۹).

تعریف فرهنگ‌نامه: «فرهنگ‌نامه کتابی است که با لغت‌های یک زبان یا با بعضی موضوع‌های خاص، نویسندگان و غیره سروکار دارد. بنابراین فرهنگ‌نامه یک کتاب لغت است. اگرچه یک فرهنگ‌نامه باید با لغت‌ها سروکار داشته باشد اما اغلب ممکن است فراتر از این باشد» (کومار، ۱۳۸۹، ص ۳۶). در بخشی دیگر از کتاب کومار مجدداً تعریفی مشابه ارائه داده است: «فرهنگ؛ واژه‌ها یا اصطلاح‌های یک زبان، یک موضوع، یک حرفه، یا شغل را که بر اساس نظم معینی مانند نظم الفبایی تنظیم شده دربر گرفته و اطلاعاتی از واژه مانند: تلفظ، املاء، معنا، هجی، کاربرد و غیره را ارائه می‌کند» (کومار، ۱۳۸۹، ص ۵۷).

در تعریف‌های مزبور آشکار نیست چرا کومار دامنه فرهنگ را تا این اندازه محدود پنداشته و دانشجو را به قیدوبندهای بیش از حد وای دارد. در حالی که کتس در مقدمه فصل «واژه‌نامه‌ها» از کتاب خویش ضمن امتناع از تعریف یک‌دست، به توصیف این موضوع علاقه نشان می‌دهد و دامنه واژه‌نامه را تا موارد دو زبانه گسترش می‌دهد (کتس ۱۳۸۶، ص ۱۷۲).

تعریف کتاب‌شناسی: «کتاب‌شناسی فهرست سازماندهی شده منابع ردیف اول یا سایر منابع است که با موضوع یا شخص خاصی ارتباط دارد و معمولاً دارای نظم الفبایی نویسنده، تاریخ و یا موضوع است» (کومار، ۱۳۸۹، ص ۳۱). جالب اینکه کومار در صفحه قبل از این تعریف در کتاب خویش (کومار، ۱۳۸۹، ص ۳۰) کتیبه‌های روی سنگ قبر و سکه‌ها را از منابع ردیف اول دانسته. اینکه بیان این موضوع که فهرست سکه‌ها یا راهنمایی از سنگ قبر نوعی کتاب‌شناسی است به موضوعی عجیب برای معلم تبدیل می‌شود به‌نوعی که اصولاً این تعریف منابع تعریف کتاب‌شناسی نیز تلقی شده و موضوعیت آن زیر سؤال است. به‌منظور بیان یک تعریف جامع از مفهوم کتاب‌شناسی، ایرج صبا در کتاب «شیوه بهره‌گیری از کتابخانه‌ها و منابع اطلاعاتی» آورده است:

کتاب‌شناسی علم کتاب‌هاست و آن شاخه‌ای از دانش است که به بررسی تاریخی و فنی آثار مکتوب می‌پردازد. در این مفهوم، کتاب‌ها و دستنویس‌ها از نظر تاریخ تحریر، تعداد صفحات، نویسندگان و نیز محتوا بررسی می‌شوند (صبا، ۱۳۸۱، ص ۱۰۷ - ۱۰۸).

هر چند با گذشت سالیانی چند از تعریف صبا، تقسیم‌بندی‌های نوینی از منابع کتابی و غیر کتابی ارائه شده؛ تعریف یادشده بهره‌مند از جامعیت مناسب و مطلوبی است که همچنان دوام و استمرار خود را حفظ کرده است.

به هر صورت از خواننده و جوینده دقیق می‌خواهم به تعریف‌های دیگر کومار مانند نشریه ادواری (ص ۳۱)، کتاب‌شناسی کتاب‌شناسی‌ها (ص ۳۸) و از این قبیل رجوع کند تا سطح این دسته از تعاریف در کتاب کومار آشکار شود.

نتیجه‌گیری

آنچه از یک کتاب خوب و مطلوب آموزشی انتظار می‌رود بیان هدف، تقسیم‌بندی، تعریف‌ها و توصیف‌های مطلوب موضوعی است. معلم درس همواره برای توضیح شفاهی خود یا موضوعات ناگفته به دنبال نقطه اتکاء مستحکمی است که دانشجو را به آن وابسته سازد تا روند درس و کلاس را به وجهی مناسب ارائه کند. در نخستین گام رویارویی و مطالعه متن خارجی آموزشی این امیدواری را به خواننده می‌دهد که کتابی با این همه وسعت ویرایش و نشر، نقطه امیدی برای دانشجویان ایرانی فراهم می‌آورد؛ لیکن با یک تورق ساده از برخی موارد آشکار می‌شود اینگونه متون تا چه اندازه به دانشجو کمک می‌کند. کتاب مرجع‌شناسی لاتین نیازمند بازنگری مؤلف (و نه مترجمین) است تا نگرش خود را به مرجع‌شناسی و گونه تقسیم‌بندی و تعاریف دگرگون سازد.

پی‌نوشت‌ها

1. Journal of Library and information Science
2. Library Herald

مآخذ

۱. انوار، پروین. «مآخذشناسی و استفاده از کتابخانه»، تهران، زوار، ۱۳۷۱.
۲. دان، راس. ئی. «تاریخ تمدن و فرهنگ جهان: پیوندهای فراسوی زمان و مکان»، ترجمه عبدالحسین آذرنگ، تهران، طرح‌نو، ۱۳۸۴.
۳. صبا، ایرج. «شیوه بهره‌گیری از کتابخانه‌ها و منابع اطلاعاتی»، تهران، سمت، ۱۳۸۱.
۴. غلامی، طاهره. «خدمات مرجع دیجیتال»، تهران، قم، کتابدار، دانشگاه قم.
۵. کتس، ویلیام. ا. «مرجع‌شناسی (تخصصی و عمومی فارسی و غیر فارسی)»، به کوشش حمید محسنی، ترجمه همراه با افزوده‌های فارسی از آیدین آذری، محسن عزیزی و حمید محسنی، ۱۳۸۶.